

PREZES
NAJWYŻSZEJ IZBY KONTROLI
MARIAN BANAŚ

KRR.411.002.02.2021

Pan
Paweł Niemczuk
Główny Lekarz Weterynarii
Główny Inspektorat Weterynarii w Warszawie
ul. Wspólna 30
00-930 Warszawa

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

K/21/002 Wykonanie wniosków pokontrolnych NIK sformułowanych w wyniku wybranych kontroli dotyczących zwalczania afrykańskiego pomoru świń w latach 2014-2020

I. Dane identyfikacyjne

Jednostka kontrolowana	Główny Inspektorat Weterynarii w Warszawie, ul. Wspólna 30, 00-930 Warszawa
Kierownik jednostki kontrolowanej	Paweł Niemczuk, Główny Lekarz Weterynarii od dnia 9 listopada 2021 r. W okresie objętym kontrolą funkcję Głównego Lekarza Weterynarii poprzednio pełnili: Miroslaw Welz od dnia 17 maja 2021 r. do dnia 9 listopada 2021 r., Bogdan Konopka od dnia 6 maja 2019 r. do dnia 17 maja 2021 r., Paweł Niemczuk od dnia 30 grudnia 2016 r. do dnia 5 maja 2019 r., Włodzimierz Skorupski od dnia 9 lutego 2016 r. do dnia 30 grudnia 2016 r., Marek Pirsztuk od dnia 7 lipca 2014 r. do dnia 8 lutego 2016 r.
Zakres przedmiotowy kontroli	Realizacja wniosków pokontrolnych sformułowanych w wyniku kontroli nr: P/14/124 Skuteczność przyjętych procedur i podejmowanych działań w celu ograniczenia prawdopodobieństwa wystąpienia w Polsce afrykańskiego pomoru świń, P/17/046 Realizacja programu bioasekuracji jako element zwalczania afrykańskiego pomoru świń
Okres objęty kontrolą	Od dnia 1 stycznia 2015 r. do zakończenia czynności kontrolnych z uwzględnieniem dowodów sporządzonych przed tym okresem, mających istotny wpływ na działalność objętą kontrolą, a także zdarzeń występujących do dnia zakończenia czynności kontrolnych
Podstawa prawna podjęcia kontroli	Art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli ¹
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Departament Rolnictwa i Rozwoju Wsi
Kontrolerzy	1. Grzegorz Brzostek, doradca ekonomiczny, upoważnienie do kontroli nr KRR/33/2021 z dnia 8 listopada 2021 r. 2. Mariola Cichanowicz, doradca prawny, upoważnienie do kontroli nr KRR/36/2021 z dnia 16 listopada 2021 r. 3. Maciej Kucharski, główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr KRR/34/2021 z dnia 8 listopada 2021 r. 4. Kinga Salach, inspektor kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr KRR/35/2021 z dnia 8 listopada 2021 r.

(akta kontroli str. 1-10)

II. Ocena ogólna² kontrolowanej działalności

OCENA OGÓLNA

Główny Lekarz Weterynarii zrealizował zalecenia oraz wnioski sformułowane w wystąpieniu pokontrolnym oraz informacjach o wynikach kontroli nr P/14/124 „Skuteczność przyjętych procedur i podejmowanych działań w celu ograniczenia prawdopodobieństwa wystąpienia w Polsce afrykańskiego pomoru świń” oraz nr P/17/046 „Realizacja programu bioasekuracji jako element zwalczania afrykańskiego pomoru świń”.

¹ Dz. U. z 2020 r. poz. 1200, ze zm. – dalej: ustawa o NIK.

² Najwyższa Izba Kontroli formułuje ocenę ogólną jako ocenę pozytywną, ocenę negatywną albo ocenę w formie opisowej.

W ramach podjętych działań Główny Lekarz Weterynarii:

- zobowiązał wojewódzkich lekarzy weterynarii do tworzenia zespołów do spraw dochodzeń epizootycznych, w celu zwiększenia skuteczności zwalczania chorób zakaźnych, w tym afrykańskiego pomoru świń³,
- prowadził monitoring przemieszczania się świń i dzików, w celu wczesnego wykrycia zakażenia wirusem ASF oraz wdrożenia działań mających na celu zwalczanie tej choroby,
- zainicjował utworzenie aplikacji pn. „Zintegrowany Interfejs Padłych i Odstrzelonych Dzików” służącej do przekazywania powiatowym lekarzom weterynarii informacji o padłych i odstrzelonych dzikach,
- uczestniczył w prowadzeniu szkoleń dotyczących zwalczania ASF, przeznaczonych dla lekarzy weterynarii, rolników, myśliwych i leśników,
- polecił terenowym jednostkom Inspekcji Weterynaryjnej prowadzenie stałych akcji informacyjnych dotyczących afrykańskiego pomoru świń,
- przekazał wojewódzkim lekarzom weterynarii zalecenia dotyczące sposobu postępowania w trakcie kontroli gospodarstw oraz polecenie, aby właściwi wojewódzcy lekarze weterynarii obejmowali kontrolami sposób realizacji przez powiatowych lekarzy weterynarii nadzoru nad przestrzeganiem wymagań w zakresie bioasekuracji,
- opracował i przekazał wojewódzkim lekarzom weterynarii do stosowania przez terenowe jednostki inspekcji weterynaryjnej zasady osobistej bioasekuracji dla osób przeprowadzających przedmiotowe kontrole, a także zasady prawidłowego oczyszczania i dezynfekcji środków transportu, obuwia oraz pomieszczeń,
- dokonywał analizy realizacji Programu bioasekuracji, na podstawie raportów sporządzonych przez wojewódzkie inspektoraty weterynarii, według wzorów opracowanych w Głównym Inspektoracie Weterynarii,
- przeprowadzał kontrole w wojewódzkich oraz powiatowych inspektoratach weterynarii, a w przypadku stwierdzenia nieprawidłowości wydawał polecenia i zalecenia w celu ich usunięcia,
- zorganizował naradę z wojewódzkimi inspektorami do spraw chorób zakaźnych zwierząt, na której omówiono wyniki kontroli Inspekcji Weterynaryjnej w gospodarstwach rolnych znajdujących się w strefach restrykcji związanych z wystąpieniem ASF oraz poza tymi strefami, a także wnioski wynikające ze sprawozdawczości dotyczącej realizacji programu wczesnego wykrywania zakażeń ASF.

Pomimo podejmowanych działań, w okresie objętym kontrolą rosła liczba nowych ognisk ASF na terenie Polski.

³ Dalej także ASF.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego kontrolowanej działalności

1. Kontrola P/14/124

Opis stanu faktycznego

Po kontroli P/14/124 „Skuteczność przyjętych procedur i podejmowanych działań w celu ograniczenia prawdopodobieństwa wystąpienia w Polsce afrykańskiego pomoru świń”, w wystąpieniu pokontrolnym wskazano, że Główny Lekarz Weterynarii realizował działania na rzecz zabezpieczenia Polski przed ASF, wdrażając Program wczesnego wykrywania ASF i określając procedury zwalczania tej choroby, w przypadku jej stwierdzenia w stadach świń.

Najwyższa Izba Kontroli w informacji o wynikach tej kontroli przedstawiła Głównemu Lekarzowi Weterynarii wniosek o kontynuację działań ograniczających wystąpienie ASF oraz o zwiększenie nadzoru nad działalnością powiatowych lekarzy weterynarii w zakresie likwidacji tej choroby.

W trakcie niniejszej kontroli ustalono, że na wniosek Głównego Lekarza Weterynarii⁴, nałożony został na wojewódzkich lekarzy weterynarii⁵ obowiązek utworzenia zespołów do spraw prowadzenia dochodzeń epizootycznych. Wojewódzkich lekarzy weterynarii zobowiązano do utworzenia co najmniej dwóch takich zespołów, w celu wsparcia dochodzeń prowadzonych przez powiatowych lekarzy weterynarii.

Główny Lekarz Weterynarii prowadził monitoring w celu wczesnego wykrycia zakażenia wirusem ASF oraz wdrożył działania mające na celu zwalczanie tej choroby. Monitoring świń prowadzono m.in. poprzez kontrole spełniania zasad bioasekuracji w gospodarstwach utrzymujących świnię niezależnie od ich liczby. Monitoring dzików prowadzono poprzez budowanie barier mających na celu spowolnienie przemieszczania się dzików, zamykanie przejść dla zwierząt wzdłuż dróg i autostrad, ogrodzenia siatkowe, bariery zapachowe, odłownie żywołowne, fotopułapki itp.

Ponadto Główny Lekarz Weterynarii wzmocnił zasady zachowania bioasekuracji na przejściach granicznych z Federacją Rosyjską, Białorusią i Ukrainą. Uruchamiał również dodatkowe laboratoria zajmujące się badaniem próbek w kierunku ASF. W latach 2015-2021 (według stanu na dzień 30 września 2021 r.) zostało zbadanych odpowiednio: 4.222.907 świń, 396.357 dzików i 90 świniodzików.

Inspekcja Weterynaryjna przeprowadzała kontrole gospodarstw utrzymujących trzodę chlewną w zakresie przestrzegania wymogów dotyczących zasad bioasekuracji, niezależnie od wielkości utrzymywanego stada świń. W przypadku stwierdzenia wystąpienia ASF w gospodarstwie, powiatowy lekarz weterynarii, w drodze wydanej decyzji administracyjnej, nakazywał niezwłoczne zabicie pod urzędowym nadzorem wszystkich świń przebywających w gospodarstwie, zniszczenie zwłok świń, produktów ubocznych pochodzenia zwierzęcego, paszy, materiałów, narzędzi, lub przedmiotów, które mogły zostać skażone i nie mogły być skutecznie odkażone. Ponadto, wydawał nakazy dotyczące oczyszczenia i odkażenia, dezynsekcji pomieszczeń, w których przebywały świnię, środków transportu świń, ich tusz, ściółki, gnojowicy, zakazywał przemieszczania świń do i z gospodarstwa, jak również i innych zwierząt, a wokół gospodarstwa w promieniu około 10 km wyznaczał tzw. obszary objęte ograniczeniami (obszar zapowietrzony, zagrożony), na których wprowadzone były restrykcje dotyczące przemieszczania świń i produktów pochodzących od świń. Inspekcja Weterynaryjna skontrolowała: 105.546 gospodarstw w 2019 r., 135.674 gospodarstwa w 2020 r. i 57.074 gospodarstwa w okresie styczeń-wrzesień 2021 r.

⁴ W styczniu 2018 r.

⁵ Na podstawie art. 14 ust. 1 pkt 8 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej (Dz. U. z 2021 r. poz. 306) – dalej ustawa o Inspekcji Weterynaryjnej.

Z inicjatywy Głównego Lekarza Weterynarii na początku 2021 r. została utworzona aplikacja pn. „Zintegrowany Interfejs Padłych i Odstrzelonych Dzików”. Służyła ona do przekazywania powiatowym lekarzom weterynarii informacji o dzikach padłych i odstrzelonych. Dane do aplikacji były wprowadzane m.in. przez pracowników Lasów Państwowych oraz myśliwych zrzeszonych w Polskim Związku Łowieckim. Do dnia 31 listopada 2021 r., poprzez aplikację zostało zgłoszonych 9.776 dzików odstrzelonych i 677 dzików padłych. Według wyjaśnień Głównego Lekarza Weterynarii, wdrożenie tej aplikacji spowodowało skrócenie czasu pracy podczas przeprowadzania dochodzenia epizootycznego.

(akta kontroli str. 11-15, 405-409, 419-420, 430-435)

Główny Lekarz Weterynarii polecił terenowym oddziałom Inspekcji Weterynaryjnej (powiatowym i wojewódzkim inspektoratom weterynarii), przeprowadzanie szkoleń dotyczących zwalczania ASF, a w niektórych z nich uczestniczyli pracownicy Głównego Inspektoratu Weterynarii. W latach objętych kontrolą przeprowadzono następujące szkolenia: w 2018 r. – 79 szkoleń dla lekarzy weterynarii, 532 szkolenia dla rolników, hodowców, myśliwych i leśników, w 2019 r. – 731 szkoleń dla lekarzy weterynarii, 3.793 szkolenia dla rolników, po 2.567 szkoleń – dla myśliwych i leśników, w 2020 r. – 201 szkoleń dla lekarzy weterynarii, 2.284 szkolenia – dla rolników, po 995 szkoleń dla myśliwych i leśników. Od stycznia do końca września 2021 r. zorganizowano 441 szkoleń dla lekarzy weterynarii, 2.712 szkoleń dla rolników, 139 szkoleń dla myśliwych i leśników. Ponadto organizowano konferencje dotyczące zwalczania ASF: w 2018 r. – 352 konferencje, w 2019 r. – 730, w 2020 r. – 389, w 2021 r. – 630, udzielano wywiadów w TV i radiu: w 2018 r. – 118 wywiadów, w 2019 r. – 477, w 2020 r. – 144, w 2021 r. – 110, dokonywano publikacji prasowych: w 2018 r. – 175 publikacji, w 2019 r. – 115, w 2020 r. – 86, w 2021 r. – 101.

Od 2018 r. Główny Lekarz Weterynarii zamieszczał na stronie internetowej Głównego Inspektoratu Weterynarii⁶ informacje dotyczące zwalczania afrykańskiego pomoru świń. Informacje te dotyczyły m.in. zasad ochrony zdrowia świń przed wirusem ASF oraz ochrony środowiska. W latach 2018-2021 opublikowanych zostało na tej stronie: w 2018 r. – 84, w 2019 r. – 451, w 2020 r. – 381, w 2021 r. – 604 materiały dotyczące ASF.

Ponadto, w celu zwiększenia świadomości rolników i hodowców trzody chlewnej, w sposób ciągły były dystrybuowane ulotki, materiały informacyjne związane ze zwalczaniem afrykańskiego pomoru świń, a także z zapobieganiem jego rozprzestrzeniania się. W latach 2018-2021 (do listopada 2021 r.) rozdyskutowanych zostało odpowiednio: w 2018 r. – 20.372 sztuk, 2019 r. – 234.426 sztuk, w 2020 r. – 75.693 sztuk, w 2021 r. – 130.549 sztuk ulotek i materiałów informacyjnych. Obowiązek przeprowadzania cyklicznych akcji informacyjnych dotyczących ASF wprowadzony został w styczniu 2018 r. pismem Głównego Lekarza Weterynarii.

(akta kontroli str. 14, 409)

Na podstawie rocznego programu audytu Inspekcji Weterynaryjnej na 2015 r., zatwierdzonego przez Głównego Lekarza Weterynarii, przeprowadzono audyt pt. „Plan gotowości zwalczania ASF”. Audyt przeprowadzili audytorzy wojewódzkich inspektoratów weterynarii w 62 powiatowych inspektoratach weterynarii i w 16 wojewódzkich inspektoratach weterynarii. Stwierdzono m.in. następujące nieprawidłowości: brak przeszkolenia służb współpracujących na wypadek sytuacji kryzysowej oraz brak przeszkolenia rolników i związków producenckich, organizacji rolniczych, brak przeprowadzenia ćwiczeń Powiatowego Zespołu Kryzysowego przy powiatowym lekarzu weterynarii, brak rejestru zaświadczeń lub certyfikatów wydanych

⁶ www.wetgiw.gov.pl/asf

przez powiatowy inspektorat weterynarii, brak wydawania certyfikatów potwierdzających odbycie szkoleń z zakresu zwalczania ASF przeprowadzonych przez powiatowego lekarza weterynarii. Stwierdzono również braki w aktualizacji informacji zgłaszanych do planów gotowości zwalczania ASF. W związku z ww. nieprawidłowościami, na podstawie rocznego programu audytów Inspekcji Weterynaryjnej na 2016 r., audytorzy wojewódzkich inspektoratów weterynarii przeprowadzili audyt sprawdzający. Audyt sprawdzający wykazał, że zalecenia audytu przeprowadzonego w 2015 r. w zakresie stwierdzonych nieprawidłowości zostały wykonane.

(akta kontroli str. 15-38, 405-418)

2. Kontrola P/17/046

Po kontroli P/17/046 „Realizacja programu bioasekuracji jako element zwalczania afrykańskiego pomoru świń”, Najwyższa Izba Kontroli w wystąpieniu pokontrolnym sformułowała do Głównego Lekarza Weterynarii wnioski o wzmocnienie nadzoru nad działaniami Inspekcji Weterynaryjnej w zakresie sposobu realizacji programu bioasekuracji.

W odpowiedzi z dnia 3 stycznia 2018 r.⁷ na ww. wystąpienie pokontrolne, Główny Lekarz Weterynarii poinformował m.in., że na podstawie raportów otrzymywanych z wojewódzkich inspektoratów weterynarii będzie dokonywał analizy realizacji III edycji Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń na lata 2015-2018⁸ oraz, że w 2018 r. zostaną przeprowadzone kontrole wybranych wojewódzkich i powiatowych inspektoratów weterynarii, obejmujące sposób realizacji tego Programu.

Ponadto, w informacji o wynikach tej kontroli Najwyższa Izba Kontroli przedstawiła Głównemu Lekarzowi Weterynarii wnioski o zwiększenie nadzoru nad powiatowymi lekarzami weterynarii realizującymi program bioasekuracji oraz wyegzekwowanie prowadzenia przez nich prawidłowych rejestrów podmiotów utrzymujących trzodę chlewną, a także o rygorystyczne egzekwowanie wymogów bioasekuracji od wszystkich właścicieli gospodarstw utrzymujących trzodę chlewną.

W trakcie niniejszej kontroli ustalono, że w ww. zakresie Główny Lekarz Weterynarii podjął m.in. następujące działania.

Główny Lekarz Weterynarii analizował raporty z realizacji Programu bioasekuracji sporządzone przez wojewódzkie inspektoraty weterynarii według wzorów opracowanych w Głównym Inspektoracie Weterynarii. Analizy służyły do rozpoznania sytuacji, ilu posiadaczy świń złożyło oświadczenia o niedostosowaniu gospodarstwa do wymogów bioasekuracji oraz jaka liczba świń została poddana ubojowi lub zabita w tych gospodarstwach w związku z czasową rezygnacją z hodowli świń. Raporty służyły również weryfikacji, czy posiadacze świń, którzy złożyli oświadczenia, cofali je oraz, czy oświadczenia mogły być składane przez posiadaczy gospodarstw, którzy nie utrzymywali świń (tzw. stada puste). Oświadczenia o niespełnieniu wymagań w zakresie bioasekuracji w poszczególnych gminach województw: podlaskiego, lubelskiego i mazowieckiego, objętych Programem złożyło 2.190 właścicieli gospodarstw, a łączna liczba świń poddanych ubojowi lub zabitych w tych gospodarstwach w związku z czasową rezygnacją z hodowli wynosiła 29.470.

(akta kontroli str. 214-216, 356-395)

⁷ Znak: GIWpr-0910-2/2017(20).

⁸ III edycja Programu bioasekuracji obowiązywała od dnia 15 lipca 2017 r., na mocy rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 lipca 2017 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie wprowadzenia „Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń” na lata 2015-2017 (Dz. U. z 2017 r. poz. 1378).

Główny Lekarz Weterynarii, w piśmie z dnia 12 lutego 2018 r.⁹, skierowanym do wszystkich wojewódzkich lekarzy weterynarii, zalecił sposób postępowania w trakcie kontroli gospodarstw oraz polecił, aby właściwi wojewódzcy lekarze weterynarii kontrolowali sposób realizacji przez powiatowych lekarzy weterynarii nadzoru nad przestrzeganiem wymagań wynikających z przepisów rozporządzeń, w których zawarte były wymogi w zakresie bioasekuracji. Zalecono m.in., aby:

- w przypadku stwierdzenia w toku kontroli nieprawidłowości, konsekwentnie dążyć do egzekwowania ich usunięcia przez właścicieli gospodarstw, a w przypadku szczególnie rażących naruszeń stosować przepisy pozwalające na zabicie lub ubój świń oraz zakaz ich utrzymywania;
- w przypadku kontrolowania przestrzegania zasad bioasekuracji, podejmować czynności (np. oględziny) w celu weryfikacji prawdziwości oświadczeń złożonych przez osoby kontrolowane lub uczestniczące w kontrolach;
- podczas kontroli sprawdzać, czy w gospodarstwie prowadzona jest księga rejestracji stada świń i czy jest ona prowadzona prawidłowo;
- w przypadku stwierdzenia rozbieżności pomiędzy liczbą świń w gospodarstwie oraz w Systemie Identyfikacji i Rejestracji Zwierząt prowadzonym przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, informacje w tym zakresie przekazywać do właściwego biura powiatowego Agencji nie później niż w ciągu siedmiu dni od zakończenia kontroli.

W powyższym piśmie Główny Lekarz Weterynarii polecił również, aby na obszarach obowiązywania rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 maja 2015 r. w sprawie środków podejmowanych w związku z wystąpieniem afrykańskiego pomoru świń¹⁰ oraz rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 lipca 2017 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie wprowadzenia "Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń" na lata 2015-2018, właściwi wojewódzcy lekarze weterynarii kontrolowali sposób realizacji przez powiatowych lekarzy weterynarii nadzoru nad przestrzeganiem wymagań wynikających z ww. rozporządzeń.

Główny Lekarz Weterynarii wyjaśnił, że „(...) Zawarte w ww. piśmie polecenia miały na celu zwrócenie uwagi wojewódzkich lekarzy weterynarii na wyniki kontroli NIK w zakresie realizacji „Programu bioasekuracji” i podjęcie odpowiednich działań w świetle uwag dotyczących czynności terenowych jednostek IW w ramach wykonywanych kontroli (...)”.

(akta kontroli str. 41-44, 50-52, 214-216, 356-357)

W 2018 r. pracownicy Głównego Inspektoratu Weterynarii przeprowadzili kontrole w wybranych Wojewódzkich Inspektoratach Weterynarii (podlaskim i mazowieckim), dotyczące koordynowania i kontrolowania prawidłowości realizacji „Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń na lata 2015-2018” oraz zweryfikowali ustalenia tych kontroli w czterech Powiatowych Inspektoratach Weterynarii (w Hajnówce, Sokółce, Siedlcach i Łosicach) oraz w wybranych gospodarstwach. W oparciu o ustalenia kontroli sformułowano wnioski, zalecenia¹¹ oraz polecenia¹², o sposobie realizacji których kierownicy kontrolowanych jednostek poinformowali Głównego Lekarza Weterynarii.

⁹ Znak: GIWz-403-101/2018.

¹⁰ Dz. U. z 2018 r. poz. 290, ze zm. – uchylone z dniem 31 sierpnia 2021 r.

¹¹ Na podstawie art. 46 ust. 3 pkt 1 i art. 52 ust. 4 ustawy z dnia 15 lipca 2011 r. o kontroli w administracji rządowej (Dz. U. z 2020 r. poz. 224).

¹² Na podstawie art. 13 ust. 1 pkt 3 ustawy o Inspekcji Weterynaryjnej.

Kontrole w wojewódzkich oraz powiatowych inspektoratach weterynarii były kontynuowane w latach 2019-2020 i dotyczyły:

- nadzoru nad gromadzeniem odstrzelonych dzików w kontenerach chłodniczych, pobieraniem próbek do badań oraz postępowaniem ze zgromadzonymi tuszami dzików¹³;
- nadzoru nad gospodarstwami utrzymującymi świnie w obszarze zagrożenia i objętym ograniczeniami oraz zwalczania afrykańskiego pomoru świń w wyznaczonym ognisku ASF, ze szczególnym uwzględnieniem postępowania administracyjnego¹⁴;
- sposobu i trybu postępowania powiatowego lekarza weterynarii przy zwalczaniu afrykańskiego pomoru świń w wyznaczonym ognisku ASF, ze szczególnym uwzględnieniem postępowania administracyjnego, a także sposobu wykorzystania wniosków oraz realizacji poleceń i zaleceń wynikających z poprzedniej kontroli¹⁵;
- prawidłowości działań powiatowego lekarza weterynarii w związku z podejrzeniem ogniska ASF u świń¹⁶;
- koordynowania i kontrolowania powiatowych lekarzy weterynarii w zakresie sposobu i trybu postępowania przy zwalczaniu afrykańskiego pomoru świń¹⁷.

Każdy z kontrolowanych organów Inspekcji Weterynaryjnej poinformował Głównego Lekarza Weterynarii o wykonaniu zaleceń i poleceń zawartych w sprawozdaniu z kontroli.

(akta kontroli str. 41-42, 47-48, 135-176, 217-355)

W latach 2019-2021, zgodnie z rocznymi programami audytów Inspekcji Weterynaryjnej, zatwierdzonymi przez Głównego Lekarza Weterynarii, audytorzy wojewódzkich inspektoratów weterynarii przeprowadzili w powiatowych inspektoratach weterynarii następujące audyty dotyczące ASF:

- „Certyfikacja zdrowia świń przemieszczanych z obszarów: - zagrożenia (niebieski), - objętego ograniczeniami (czerwony), - ochronnego (żółty), określonych w załączniku do decyzji wykonawczej 2014/709/WE w sprawie środków kontroli w zakresie zdrowia zwierząt w odniesieniu do afrykańskiego pomoru świń w niektórych państwach członkowskich w roku 2018 i 2019 do dnia audytu”. W 2019 r. przeprowadzono audyt podstawowy, a w 2020 r. audyt sprawdzający;
- „Kontrole bioasekuracji gospodarstw utrzymujących świnie (ASF) w roku 2019 i 2020 do dnia audytu”. W 2020 r. przeprowadzono audyt podstawowy, a w 2021 r. audyt sprawdzający.

Na podstawie ustaleń z audytu dotyczącego certyfikacji zdrowia świń z 2019 r. oraz audytu dotyczącego kontroli bioasekuracji gospodarstw z 2020 r., w rocznym przeglądzie audytów zostały przedstawione Głównemu Lekarzowi Weterynarii propozycje wniosków poaudytowych, dotyczące m.in. konsultowania z powiatowymi lekarzami weterynarii wyznaczania przebiegu granic obszarów objętych restrykcjami, wzmocnienia przez powiatowych lekarzy weterynarii nadzoru nad przewozem świń, podjęcia działań w celu zwiększenia poziomu zatrudnienia w powiatowych

¹³ Kontrola przeprowadzona w 2019 r. w Powiatowym Inspektoracie Weterynarii w Sokółce.

¹⁴ Kontrola przeprowadzona w 2019 r. w Powiatowym Inspektoracie Weterynarii w Biłgoraju.

¹⁵ Kontrola przeprowadzona w 2020 r. w Powiatowym Inspektoracie Weterynarii w Biłgoraju.

¹⁶ Kontrola przeprowadzona w 2020 r. w Powiatowym Inspektoracie Weterynarii w Lesznie.

¹⁷ Kontrole przeprowadzone w 2020 r. w: Warmińsko-Mazurskim Wojewódzkim Inspektoracie Weterynarii i Lubelskim Wojewódzkim Inspektoracie Weterynarii.

inspektoratach weterynarii oraz zorganizowania krajowych szkoleń w zakresie standardów kontroli bioasekuracji w gospodarstwach. W związku z przedstawionymi propozycjami wniosków poaudytowych, Główny Lekarz Weterynarii m.in.:

- wydał instrukcję z dnia 31 grudnia 2019 r.¹⁸ w sprawie metodologii kontroli urzędowych oraz weryfikacji wykonywania czynności urzędowych, w tym obejmującą sposób prowadzenia kontroli bioasekuracji;
- aktualizował listy kontrolne SPIWET¹⁹ służące dokumentowaniu kontroli przeprowadzanych w gospodarstwach utrzymujących świnie;
- zawniósł o podwyższenie stawki wynagrodzenia za prowadzenie kontroli urzędowych w ramach zwalczania chorób zakaźnych zwierząt (stawka została podwyższona do 55 zł za godzinę na podstawie rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 26 listopada 2019 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie warunków i wysokości wynagrodzenia za wykonywanie czynności przez lekarzy weterynarii i inne osoby wyznaczone przez powiatowego lekarza weterynarii²⁰);
- w związku z wejściem w życie w kwietniu 2021 r. nowych przepisów UE w zakresie zdrowia zwierząt, w tym m.in. w zakresie bioasekuracji, określonych w rozporządzeniu wykonawczym Komisji (UE) 2021/605 z dnia 7 kwietnia 2021 r. ustanawiającym szczególne środki zwalczania afrykańskiego pomoru świń²¹, przeprowadził we wrześniu i październiku 2021 r. cykl szkoleń dla pracowników wojewódzkich i powiatowych inspektoratów weterynarii dotyczących zasad zwalczania i szczegółowego stosowania restrykcji związanych z występowaniem ASF w Polsce oraz postępowania w przypadku wybuchu choroby u świń i dzików;
- w październiku 2021 r. uczestniczył w szkoleniu zorganizowanym przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Poznaniu dla doradców z terenu całej Polski pt. „Jak skutecznie ograniczać zagrożenie ASF na poziomie gospodarstwa”. Podczas szkolenia zostały zaprezentowane informacje dotyczące aktualnej sytuacji epizootycznej związanej z występowaniem ASF oraz bioasekuracji gospodarstw.

Do czasu zakończenia kontroli NIK trwały prace związane z opracowaniem wyników audytu sprawdzającego „Kontrola bioasekuracji gospodarstw utrzymujących świnie (ASF) w roku 2019 i 2020 do dnia audytu”, przeprowadzonego w 2021 r.

(akta kontroli str. 44-47, 53-134, 396-397, 402-404, 437-469)

W związku z wejściem w życie w dniu 28 lutego 2018 r. przepisów rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 9 lutego 2018 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie środków podejmowanych w związku z wystąpieniem afrykańskiego pomoru świń²², określającego dodatkowe wymagania dla hodowców świń na terytorium kraju znajdującym się poza obszarami objętymi restrykcjami w związku z występowaniem ASF, tj. poza obszarami wymienionymi w załączniku do decyzji wykonawczej Komisji nr 2014/709 z dnia 9 października 2014 r. w sprawie środków kontroli w zakresie zdrowia zwierząt w odniesieniu do afrykańskiego pomoru świń w niektórych państwach członkowskich i uchylającej decyzję wykonawczą 2014/178/UE²³, Główny Lekarz Weterynarii opracował następujące dokumenty służące do przeprowadzania przez terenowe jednostki Inspekcji Weterynaryjnej

¹⁸ Nr GIWpr.02010-14/2019.

¹⁹ Skoordynowany Program Inspekcji Weterynaryjnej.

²⁰ Dz. U. poz. 2340.

²¹ Dz. Urz. UE L 129 z 15.04.2021, str. 1-64.

²² Dz. U. z 2018 r. poz. 360.

²³ Dz. Urz. UE L 295 z 11.10.2014, str. 63-78, ze zm.

kontroli spełniania przez hodowców świń wymagań wynikających z powyższego rozporządzenia:

- wzór protokołu kontroli „LISTA KONTROLNA SPIWET – ASF 2 – na terytorium RP poza obszarami wymienionymi w załączniku do decyzji 2014/709/UE”;
- wzór raportu z kontroli gospodarstw, przeprowadzonych na podstawie ww. protokołu kontroli;
- zasady osobistej bioasekuracji dla osób przeprowadzających przedmiotowe kontrole, zarówno pracowników Inspekcji Weterynaryjnej, jak również urzędowych lekarzy weterynarii, jeżeli będą przeprowadzać przedmiotowe kontrole na podstawie wyznaczenia przez powiatowego lekarza weterynarii oraz zasady prawidłowego oczyszczania i dezynfekcji środków transportu, obuwia i pomieszczeń;
- harmonogram działań związanych z realizacją przez Inspekcję Weterynaryjną kontroli spełniania wymagań określonych w ww. rozporządzeniu w tej części kraju, która znajduje się poza obszarami objętymi restrykcjami w związku z występowaniem ASF, tj. poza obszarami wymienionymi w załączniku do decyzji Komisji nr 2014/709/UE. Harmonogram przewidywał przeprowadzanie kontroli do końca listopada 2021 r.

Główny Lekarz Weterynarii przekazał powyższe dokumenty do stosowania wszystkim wojewódzkim lekarzom weterynarii przy piśmie z dnia 8 marca 2018 r.²⁴ W powyższym piśmie Główny Lekarz Weterynarii poinformował również wojewódzkich lekarzy weterynarii, że zwrócił się do Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z prośbą o wzmocnienie kadrowe terenowych jednostek Inspekcji Weterynaryjnej o dodatkowe 440 etatów.

W sprawie wzmocnienia kadrowego terenowych jednostek Inspekcji Weterynaryjnej, Główny Lekarz Weterynarii wyjaśnił: *„Odnosnie faktycznie przyznaných podwyżek i etatów dla wojewódzkich i powiatowych inspektoratów weterynarii Główny Lekarz Weterynarii pragnie wskazać, że nie posiada ustawowych kompetencji w zakresie spraw kadrowych i finansowych tych jednostek. Wojewódzcy i powiatowi lekarze weterynarii podlegają Głównemu Lekarzowi Weterynarii w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa sanitarno-epizootycznego na obszarze swojej właściwości, tj. w zakresie realizacji zadań merytorycznych, w związku z tym w ramach sprawowanej funkcji Główny Lekarz Weterynarii nie pozyskuje informacji na temat faktycznie przyznaných podwyżek i etatów w wojewódzkich i powiatowych inspektoratach weterynarii”.*

W sprawie kontroli bioasekuracji, Główny Lekarz Weterynarii wyjaśnił: *„Kontrole wymogów bioasekuracji przeprowadzane są przez IW w sposób ciągły. Harmonogram kontroli gospodarstw ustalany jest na poziomie powiatowym. Dla danego powiatowego inspektoratu weterynarii ustalany jest harmonogram kontroli we wszystkich obszarach nadzoru i w zależności od pojawiających się okoliczności, harmonogram ten jest odpowiednio zmieniany. Obok planowanych kontroli przeprowadzane są kontrole sprawdzające (np. kontrola usunięcia stwierdzonych we wcześniejszej kontroli uchybień) i kontrole doraźne, w związku ze zgłaszanymi problemami (...)”.*

²⁴ Znak: GIWz-403-151/2018.

W związku z rozwojem sytuacji związanej z występowaniem ASF w Polsce, Główny Lekarz Weterynarii pismem z dnia 4 czerwca 2019 r.²⁵ skierowanym do wszystkich wojewódzkich lekarzy weterynarii, polecił intensyfikację realizacji kontroli bioasekuracji w gospodarstwach na obszarach wymienionych w załączniku do decyzji wykonawczej Komisji 2014/709/UE, w przypadku, gdy na terenie poszczególnych powiatów nie wszystkie gospodarstwa zostały skontrolowane. Analogiczne działania zostały polecane w odniesieniu do pozostałych województw, a w szczególności tych, które graniczą z województwami, w których są obszary objęte regionalizacją.

Realizacja powyższych kontroli przez Inspekcję Weterynaryjną w latach 2019-2020 przedstawiała się następująco:

- w 2019 r. na obszarach występowania ASF skontrolowano 42.685 gospodarstw, a w przypadku 1.871 gospodarstw wydano decyzje z nakazem zabicia świń i czasowym zakazie utrzymywania świń. Na obszarze wolnym od ASF skontrolowano 62.861 gospodarstw, z czego 271 hodowców otrzymało decyzje z nakazem zabicia świń i czasowym zakazie utrzymywania świń;
- w 2020 r. na obszarach występowania ASF skontrolowano 71.264 gospodarstw, a w przypadku 1.924 gospodarstw wydano decyzje z zakazem produkcji świń. Na obszarze wolnym od ASF skontrolowano 64.410 gospodarstw, z czego 377 hodowców otrzymało decyzje z nakazem zabicia świń i czasowym zakazie utrzymywania świń.

Główny Lekarz Weterynarii otrzymywał sprawozdania z kontroli przeprowadzonych przez terenowe jednostki Inspekcji Weterynaryjnej. Na podstawie sprawozdań z kontroli przeprowadzonych w 2020 r., w Głównym Inspektoracie Weterynarii dokonano analizy najczęściej występujących uchybień w gospodarstwach znajdujących się w strefach restrykcji związanych z wystąpieniem ASF oraz poza tymi strefami. Wyniki analizy stwierdzonych uchybień w realizacji programu wczesnego wykrywania zakażeń ASF zostały zaprezentowane podczas narady Głównego Lekarza Weterynarii z wojewódzkimi inspektorami do spraw chorób zakaźnych zwierząt, przeprowadzonej w dniu 1 czerwca 2021 r. Główny Lekarz Weterynarii wyjaśnił, że w 2022 r. przeprowadzi analizę sprawozdań z przeprowadzonych kontroli w 2021 r. W celu pozyskania dodatkowych informacji do prowadzenia analiz planowana jest również zmiana wzoru sprawozdania.

(akta kontroli str. 178-213, 396-401)

W ramach współpracy z innymi instytucjami w zakresie zwalczania i przeciwdziałania rozprzestrzenianiu się ASF, Główny Lekarz Weterynarii w badanym okresie uczestniczył w spotkaniach:

- Grupy zadaniowej do spraw łagodzenia skutków związanych z wystąpieniem przypadków afrykańskiego pomoru świń²⁶, na których omawiano m.in. sytuację epizootyczną w kraju, a także działania w zakresie odszkodowań i rekompensat dla rolników;
- Grupy roboczej do spraw monitorowania i zwalczania ASF u dzików²⁷, na których omawiano m.in. zagadnienia związane z występowaniem ASF na obszarze Polski oraz działania zmierzające do obniżenia populacji dzików.

(akta kontroli str. 358)

²⁵ Znak: GIWz-403-196/2019.

²⁶ Grupa zadaniowa wyłoniona z Zespołu Zarządzania Kryzysowego Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi i kierowana przez Podsekretarza Stanu w MRiRW.

²⁷ Grupa robocza funkcjonująca w ramach Międzyresortowego Zespołu do spraw łagodzenia skutków związanych z wystąpieniem przypadków afrykańskiego pomoru świń, kierowana przez Ministra Środowiska, a następnie przez Ministra Klimatu i Środowiska.

Mimo podejmowanych działań, w badanym okresie nastąpił wzrost liczby nowych ognisk ASF na terenie Polski oraz zwiększył się obszar kraju, na którym stwierdzano obecność tego wirusa.

Dane dotyczące ognisk ASF u świń w latach 2015-2021 przedstawiały się następująco:

- w 2015 r. stwierdzono jedno ognisko obejmujące siedem sztuk świń, w województwie podlaskim,
- w 2016 r. – 20 ognisk obejmujących 1.333 sztuk świń, w województwach: lubelskim, mazowieckim i podlaskim,
- w 2017 r. – 81 ognisk obejmujących 5.311 sztuk świń, w województwach: lubelskim, mazowieckim i podlaskim,
- w 2018 r. – 109 ognisk obejmujących 25.395 sztuk świń, w województwach: lubelskim, mazowieckim, podkarpackie, podlaskim i warmińsko-mazurskim,
- w 2019 r. – 48 ognisk obejmujących 35.360 sztuk świń, w województwach: lubelskim, mazowieckim, podlaskim i warmińsko-mazurskim,
- w 2020 r. – 103 ogniska obejmujące 61.464 sztuk świń, w województwach: dolnośląskim, lubelskim, lubuskim, mazowieckim, podkarpackim, warmińsko-mazurskim i wielkopolskim,
- w 2021 r. (do końca listopada) – 122 ogniska obejmujące 42.056 sztuk świń, w województwach: dolnośląskim, lubelskim, lubuskim, łódzkim, małopolskim, mazowieckim, podkarpackie, podlaskim, świętokrzyskim, warmińsko-mazurskim i wielkopolskim.

Dane dotyczące ognisk ASF u dzików²⁸ w latach 2015-2021 przedstawiały się następująco:

- w 2015 r. stwierdzono 53 ogniska ASF, które obejmowały 85 sztuk dzików, w województwie podlaskim,
- w 2016 r. – 80 ognisk ASF, które obejmowały 95 sztuk dzików, w województwach: lubelskim, mazowieckim i podlaskim,
- w 2017 r. – 741 ognisk ASF, które obejmowały 1.092 sztuki dzików, w województwach: lubelskim, mazowieckim, podlaskim i warmińsko-mazurskim,
- w 2018 r. – 2.443 ogniska ASF, które obejmowały 3.941 sztuk dzików, w województwach: lubelskim, mazowieckim, podlaskim i warmińsko-mazurskim,
- w 2019 r. – 2.477 ognisk ASF, które obejmowały 3.838 sztuk dzików, w województwach: dolnośląskim, lubelskim, lubuskim, mazowieckim, podkarpackim, podlaskim, warmińsko-mazurskim i wielkopolskim,
- w 2020 r. – 4.156 ognisk ASF, które obejmowały 6.605 sztuk dzików, w województwach: dolnośląskim, lubelskim, lubuskim, mazowieckim, podkarpackim, podlaskim, pomorskim, warmińsko-mazurskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim,
- w 2021 r. (do końca listopada) – 2.608 ognisk ASF, które obejmowały 4.010 sztuk dzików, w województwach: dolnośląskim, lubelskim, lubuskim, mazowieckim, podkarpackim, podlaskim, warmińsko-mazurskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim.

(akta kontroli str. 421-429)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

²⁸ Główne źródło w szerzeniu się ASF.

IV. Uwagi i wnioski

Uwagi

Najwyższa Izba Kontroli zwraca uwagę, że pomimo podejmowanych działań na rzecz ograniczenia rozprzestrzeniania się wirusa afrykańskiego pomoru świń, liczba ognisk ASF na terenie Polski, a także liczba świń oraz dzików w tych ogniskach systematycznie rośnie. Dynamicznie zwiększał się też obszar kraju, na którym stwierdzano obecność tego wirusa. W związku z powyższym, zdaniem NIK, wskazane jest wzmożenie działań mających na celu zabezpieczenie w Polsce stad świń przed wirusem afrykańskiego pomoru świń poprzez skuteczną bioasekurację, a także redukcję populacji dzików jako głównego źródła w szerzeniu się ASF.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach, jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK, kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do Prezesa Najwyższej Izby Kontroli. Prawo zgłaszania zastrzeżeń, zgodnie z art. 61b ust. 2 ustawy o NIK, nie przysługuje do wystąpienia pokontrolnego zmienionego zgodnie z treścią uchwały w sprawie zastrzeżeń.

Obowiązek
poinformowania NIK
o sposobie
wykorzystania uwag

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK należy poinformować Najwyższą Izbę Kontroli, w terminie 21 dni od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykorzystania uwag.

W przypadku wniesienia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Warszawa, dnia grudnia 2021 r.

Prezes
Najwyższej Izby Kontroli
Marian Banaś

.....
Podpis